

Zwingli Ulrik.

Centennáriumok korszakában élünk. A jelen keserű küzdelmei között lelki szükségét pótol, ha visszatekinthetünk rég letűnt idők és nemzedékek sorsára és viszontagságaira s azokból levonhatjuk magunk és miéink számára a vigasztaló igazságot s megerősödhetünk az isteni Gondviselés iránt táplált szent hitünkben. Amint a történelmi események s az azokat éltető eszmék, s ezeknek hordozói: a nagy elmék, hősi szívek, férfias jellemelek felvonulnak lelki szemünk előtt, úgy tetszik nekünk, mintha egy nagy-szerű színjátékban megelevenednék előttünk az egész, mintha magunk is ott volnánk a küzdő csoportok között, állástfoglalva egyik, vagy másik mellett, nem a mai mértékkel mérve a dolgokat és fontolgatva a vitás kérdéseket, hanem mint egy ő közülök. Jó barát, vagy ellenfél; de mindig a bensőnkben uralkodó Világosság által vezetve, amely — szeretjük hinni — onnan felülről táplálkozik.

Ilyen szempontból nézve a XVI. századbéli keresztény reformáció vezéreit, minden elfogultság nélkül megállapíthatjuk, hogy mesterművük, az egyháznak fejében és tagjaiban való megújodása, a siker jegyében foglalta el helyét az emberi szellem nagy alkotásai között, mély-séges hála kötelezve az utókort azokért a vívmányokért, amelyeket csak olyan feltétlen isten-

hittel és rettenthetetlen bátorsággal lehetett állandósítani, mint amely az ő egyéni sajátjuk vala.

Hitöknek és erkölcsi magatartásuknak próbaköve az a nyíltság és őszinteség, amellyel meggyőződésükhöz, az egyszer megismert igazsághoz ragaszkodnak. S azt szóval és tettel, írásban és intézményekben terjeszteni és megörökíteni igyekeznek. Időről-időre ma is kilépnek a történelmi arcképcsarnokok rámáiból, hogy ismert hazafiságuknál és hűségüknél fogva részt vegyenek a modern élet forgatagában; s tovább ragadják a Krisztus diadalszekerét azon a vonalon, amely a népek nagy országútján az örök békéhez vezet.

Szép és dicső hivatás: reformátornak lenni. Kivált, ha a reformálást mindjárt magán kezdi, mint Istentől kiválasztott munkás, aki az egész mozgalmat előbb önmagában éli át s ebből kiindulva kész azt, ami már benne kiforrott, az eszményi világ napsugaras légköréből átplántálni a mindennapi életbe. Sebaj, hogy az ideál a hétköznapi szürke gondjai, apró tévedései, nagy tévelygései és kiábrándító csalódásai között veszít a maga szűzi tisztaságából és termékenyítő erejéből; de legalább ott van, ahová Isten szánta, a földi téreken — Istenre mutatva, magasabbrendű célok felé ösztönözve az emberiséget; ott van, mint lelki atmoszféra, amelyben szabadabb lélekzetet veszünk, jól érezzük magunkat s általa és érte készek vagyunk mindent, még az életet is feláldozni.

Ilyen reformátor képét óhajtom megrajzolni 400 esztendő távlatán keresztül ebben az egyszerű megemlékezésben, amelyet rokonszenvem és hálám jeléül s hódolat gyanánt szántam (egyetünk részéről is) a Zwingli szellemének.

Hősünk a svájci reformáció megindítója. Luther Mártonnal, a németországi hitújítás lánglelkű apostolával, majdnem egy időben született. Apja egyszerű tisztviselő. *Wildhausban* (Toggenburg) még ma is áll, méltó módon renoválva és tiszteletben tartva, az a ház, ahol ő és még 10 testvére — 8 fiú, 2 leány — született. Nagybátyja, egy vidéki pap, már kis gyermek korában magához vette Zwinglit s a nagy családra való tekintettel gondoskodott az iskoláztatásáról is. Így hajlott a fogékony lélek a papi pálya felé, amelyen különben akkor is és most is a legmagasabb fokot elérhette valaki, hogyha jól igyekezett. Iskoláit Bernben, Baselben és Bécsben végezte s újból Baselbe tért vissza, ahol már komoly theológiai tanulmányai mellett tanítóskodott is. Igen kedvelte a klasszikus ókor emlékeit, a remekműveket; a zenét is nagy előszere-tettel művelte: alig volt hangszer, amelyen ne tudott volna játszani. Sőt zeneszerzéssel is foglalkozott. Dalait széltében énekelték. Theológiai ismereteit harmonikusan egészítette ki az a humanista műveltség, amely az ő számára is, a reneszánsz révén, megnyitotta a kaput a középkor színes hagyományai közül a sejtelmes újvilág felé. És ő egyéni sajátosságainál fogva is ennek az új kornak az előkészítője kívánt lenni. Hogy mi módon, milyen eszközökkel és milyen körülmények között, az még titok volt önmaga előtt is; de annyi bizonyos, hogy már jó előre eljegyezte magát erre a népboldogító és nevelői munkára, amelynek a reformáció egyháza még ma is oly sokat köszönhet.

Első papi állomása: *Glarus*. A második: *Einsiedeln*. A harmadik: *Zürich*. Huszonkét éves volt, amikor pappá szentelték a római egyház

szertartása szerint. Papi pályája mindössze 25 évre terjed; de ezalatt a rövid idő alatt, az adott viszonyok között, többet dolgozott és több eredményt mutatott fel, mint bárki más. Mint glarusi papnak bő alkalma nyílt megismerkedni a zárt iskolai rendszer után a való élettel, ahol tapasztalati bölcseséget lehet gyűjteni. S ezeknek későbbi életszakában is jó hasznát vette. Hazafias érzésének szép példáját adta, amikor a pápa zsoldjába szegődött világjáró hadfiakkal, az ő svájci testvéreivel, maga is, mint tábori pap, bevonult s részt vett két ízben is az ilyen hadjárattal együttjáró fáradsalmakban, buzdítva és lelki vigasztalásban részesítve a híveket ott és akkor, amikor a saját élete is akárhányszor veszedelemben forgott. Az itt nyert tapasztalatokon okulva, kifogásolta később a vesztett csaták és csúfos futások után, ezt az idegen zsoldot, amelynek szolgálatában igaz, hogy sokszor csillogott fajtája felé a szerencse csillaga s vitézi hírnevet is szerzett a svájciaknak; de végeredményben romboló hatással volt a közerkölcsökre s nem egyszer megtörtént, hogy idegen érdekekért harcolva, egymással voltak kénytelenek szembeszállani a testvérek, a rokonok, a legjobb barátok. S hogyha történetesen otthon voltak, a béke éveiben, az otthon már elvesztette rájuk nézve vonzó hatását; ott is csak tovább folytatták a zabolátlan életmódot és durvaságot, amit a háborúban megszoktak. Ennek véget vetendő, megtette a maga indítványát; de még korai volt, s úgy látszik, hogy még nem állott erkölcsi tekintélye mögött a megfelelő hatósági kényszer, amely később minden jó és igaz ügyben mellette foglalt állást. S valljuk meg őszintén, még maga is húzta egy ideig a Pápának e téren tett jó szol-

gálataiért a rendes évjáradékot: 50 pengő forintokat.

Hogy az összeütközést híveivel elkerülje, tíz évi lelkipásztorkodás után egy világhírű búcsújáróhely (*Mária-Einsiedeln*) papja lesz, s mint ilyennek éppen elég alkalma nyílik arra, hogy a Krisztus egyházába becsúszott visszaélésekről, pogány szokásokról elmélkedjék. Tanulmányait itt is buzgón tovább folytatja s nagy örömmel köszönti az *Erasmus* kiadásában megjelent (1516.) görög nyelvű újtestamentumot, amelyet annak előszavával és commentárjaival együtt valósággal élvez, úgyannyira, hogy Pál apostol leveleit könyv nélkül is megtanulja. Ennek a széleskörű műveltségnek és alapos buvárkodáson alapuló ismeretgyűjtésnek most induló reformátori pályáján sok hasznát veszi. Úgy, hogy amikor pár év múlva (1519.) *Zürichbe* hívják meg a nagy székesegyházba vezető lelkésznek, a Biblia iránti rajongó szeretete nem tud belenyugodni az egyház által hétről-hétre előírt Perikópák taglalásába, hanem elejétől végig rendszeresen veszi és olvassa folytatólagosan az evangéliumokat és az Apostolok Cselekedeteit, később a páli leveleket; s csak amikor már az Újtestamentummal végzett, évek multán kezdi magyarázni az ótestamentumi törvényeket. Neki első és mindenekfölött való a Jézus evangéliuma, amelyet olvasni és magyarázni, s annak elvei szerint élni és munkálkodni — a legtisztább öröm, a legszentebb kötelesség... Érdekes, hogy az Ótestamentum taglalása közben a héber szöveget magát is felolvasták, azután következett a Septuaginta szerinti görög fordítás és végül a német nyelvre fordított fejezet, amelynek értelmezéséhez már a nagyközönséget is bebocsátot-

ták. Meg volt engedve, hogy megjegyzéseket tegyenek, kérdéseket intézzenek és felvilágosítást kérjenek a legegyszerűbb hívek is; mert a cél az volt, hogy a nép magából a Bibliából ismerje meg, hogy mik szükségesek az ő üdvére és boldogságára. Szóval, semmi nagyképüsködés, semmi fennhéjázás. Isten szolgája és a nép közvetlen forrásból meríthették Istennek ígését, amely számunkra Jézus tanítása szerint is — *lélek és élet* vala.

Ezt a felfogást vallja boldog hittel maga Erasmus is. Őt idézem: „Legyen már egyszer vége a balga előítéletnek, hogy a Bibliához a világiaknak semmi közük. S ezért kár azt a nép nyelvére lefordítani! Hiszen Krisztus tanítására mindenkinek szüksége van, akár csak a napsugárra... A szántóvető az eke, a takács a szövőszék mellett, a vándor utazás közben hadd szólja és zengje az evangélium csodatévő ígét.“ Ő is reformátor a maga nemében. Csakhogy ő belső reformokkal is beérte volna; nem kívánta megbontani az egyház egységét. Fellépésének és irodalmi működésének mind a mellett világtörténeti jelentősége van, amit tőle nagy érdemeire való tekintettel elvitatni nem lehet. Zwingli is az ő iskolájában nevelkedett s ott szívta magába az igazi felvilágosodás iránt való olthatatlan szeretetet. Másik tanára, *Wittenbach* Tamás, szintén ezeken a nyomokon haladt s már akkor is az egyetemes emberi érdekeknek volt szószólója, az idealismus önzetlen hevületével. Ilyenek a tanuló társak között sem hiányoztak. *Jud* Leóval kötött ifjúkori barátsága az iskola padjain egy egész életre szólt. Szent vágyak, magasztos célok dobogtatták az Isten és ember iránt mindig kész és áldozatos ifjú szíveket. Ilyen szel-

lemben kérte többszörönként az Istent, hogy adja meg neki az igaz világosságot, felülemelkedve a filozófusok és theologusok hiábavaló veszeke-
désein.

Erasmusnak szólt a dicséret, amikor így nyilatkozik róla a Biblia eredeti nyelven történt kiadásával kapcsolatban: „Krisztus asztalánál édes mézzel vendégeli meg olvasóit“... Hasonló haszonnal és elmélyedéssel tanulmányozta a kiválóbb egyházi atyák, kivált szent Ágoston iratait. S mindezekben nem emberi okoskodás, hanem a lélek sugallata vezette őt. Egykori krónikás feljegyzése szerint „semmit nem beszélt, vagy tanított, amit az Ó- és Újtestamentumból Isten igéjével ne tudott volna igazolni“.

A wittenbergi akció (1517. X. 31.) hamarosan Svájcban is érezteti a maga jótékony hatását úgy a vezetők, mint a nép körében, aminek egyebek közt bizonyára az ottani republikánus berendezkedés és gondolkozásmód lesz a magyarázata. Zwingli is kifejezte már a maga kárhoztatását *Sámson* Bernárd cégéres vásári trükkjével szemben, amellyel a bűnbocsátó cédulák árulását a kantonokban megkezdette; sőt amikor Zürich felé vette volna útját, Zwingli befolyására oda be sem engedték. Nem a cédula, hanem a megtérés és az élet megjobbítása, az igazi bűnbánat — könnyek és fohászok között — szerzi meg számunkra Istennek atyai bocsánatát.

Zwingli tanítása népszerű modorban tárta fel az istenes élet útjait, amelyeken járva a Mindenhatóhoz nap-nap után közelebb juthatunk. A szószék, a predikáció az ő igazi eleme; bár iratai, amelyek a korszerű problémákról évről-évre megjelentek, ugyanazt a szellemet tükrözik

vissza. *Commentárjai az igaz és a hamis vallásról*, latin nyelven írva, Dávid Ferencre emlékeztetnek. S méltán sorakoznak Melancthon („*Loci*“) és Kálvin („*Institutio*“) alapvető munkái mellé, amelyekben a reformációnak s az abban megnyilvánuló hatalmas gondolatnak örök emléket állítottak.

Bullinger szerint, aki utódja lett a zürichi stallumban, Zwingli prédikációiban csak „Isten dicsőségét hirdeti s örömmel vallja, hogy Jézus az egyedüli Megváltónk, akiben biznunk kell“... De későbbi fejlődése során, kivált az 1519-iki nagy pestis után, amelynek ő is majdnem áldozatul esett, a *büntudat* is élénkebben foglalkoztatja s csakúgy mint Luther, az ő munkatársa a nagy missióban, az isteni kegyelemre támaszkodik, mint a megigazulás egyetlen eszközére. Úgy látszik, hogy ekkortájt a humanizmus már nem nyújtott neki magának elegendő megnyugvást. Szüksége volt valami bensőbb vallomásra és Isten ígéjétől áthatott meggyőződésre, hogy a maga gyengeségeit legyőzve, másoknak is mentora és isteni igazságra vezérlő kalauza legyen. Azzá lett, amivé lennie kellett: Isten akaratából, az Ő „választott edénye“ — evangélium szerinti reformátor, aki „mint a Jézus Krisztus igénytelen szolgája“, Isten országa építésének dicséretes munkájában itt e földön tevékeny részt vett. Ennek köszönhető, hogy Zürich pár év alatt teljesen átalakult. Hitében megerősödött, erkölcsében megjavult s istenes cselekedetei által mindenfelé tisztelt nevet vívott ki magának az egész kis szövetséges államban, s a gyönyörű sásfészek határán kívül is, a messze külföldön. Zwingli, a vezető predikátor, és a zürichi Tanács, a maga egészében intézkedé-

seivel támogatva a lelki vezért, évről-évre mind nagyobb tért hódítottak az evangéliumi hitnek; bár a római egyháztól nyíltan még nem szakadtak el.

Az egyéni szabadság érzete mintegy felmentette a haladó irány híveit attól, hogy megtartsák az egyház által előírt apró szokásokat, mint amilyen a *bőjt* is. S miután erre nézve Jézus és az apostolok is úgy nyilatkoztak, hogy ez tulajdonképpen nem érinti a vallásos hit szentségét, inkább csak egészségügyi rendelet a mértékletlenség ellen, — a keresztény szabadsággal ellenkezik minden ilyen külön teher, ami nem függ össze az üdvösséggel. Már az Ótestamentum megmondja, hogy mi az igazi bőjt: az t. i., ha „enni adok az éhezőnek, inni a szomjuhozónak, a mezítelent megruházom, és a bujdosót befogadom az én hajlékomba“. Ezek ugyan jó cselekedetek; de ezek se biztosíthatnak akárkinek is illetéktelen előnyt mások felett, bár kedvesek az Istennek atyai színe előtt. Bátran idézheti a Galatákhöz írt levél intő szavait: „A szabadságban, amellyel Titeket a Krisztus megszabadított, álljatok meg, és ne kötelezzétek el magatokat szolgaságnak igájával.“ Az evangéliumi szabadság nevében kérte, követelte a coelibatus eltörlését. S ő maga is megnősült, mielőtt még erre nézve általánosan érvényes intézkedés tétett volna a szövetséges kantonokban.

Az agitáció nem szűnt meg. Más téren is folyt az egyházi reform munkája, mely kicsiny kezdetből — „a barátok egymás között való civódásából!“ — egy pár mozgalmas évtized után világeseményé nőtte ki magát. A római egyház nem vette komolyan a sok panaszt, amit ellene felsoroltak. A visszaélések orvoslására mi

se történt. Az elégedetlenség pedig már a nép körében is az evangéliumi szabadság lehellete által érintett tartományokban, Svájcban és Németországban, sőt Franciaországban, Angliában és Németalföldön is tetőpontra hágott. Aminek nem volt bibliai alapja, azt egyszerűen meg kell szüntetni. Mire való a henye élet a kolostorokban, amikor a kontempláció mellett a megújuló világ munkát és közhasznú igyekezetet követel? Mire való a fülbegyónás, amikor egyedül Istennek tartozom számadással az én cselekedeteimről s egyedül Ő oldozhat fel — ha vannak — bűneim súlya alól? Különben, miért halt volna meg Krisztus a keresztfán?! Mire való a sok ünnep, a drága idő pocsékolása, amikor annyi a teendő, s azonfelül az ünnepek akárhányszor alkalmat nyújtanak az istentisztelet és ártatlan szórakozások mellett, istentelen kicsapongásokra? Mire való a képek, a szobrok, sőt maga az oltár és az orgona is a templomokban, amikor ezek mellett, hogy talán a gyengébbek számára eszközök az égiekhez való emelkedésben, másfelől elvonják az igazi ájtatos hívő figyelmét az Isten ígétől, amely ottan nap-nap után tudós papok és egyszerű predikátorok által hirdettetik? Amint ezekből kitetszik, a reform-mozgalom semmi nemű külsőségnek se kedvezett; s ha egyszer megindította a rohamot a régi bástyák ellen, nem lehetett tudni, hogy a maga ostromzáró tüzében hol fog megállapodni, mit fog megkímélni a mult hagyományai közül, aminek még ő is hasznát veheti. Köztudomású, hogy a római egyház 7 szentségéből a reformáció egyháza csak kettőt talált érdemesnek a megtartásra: a keresztséget és az úrvacsorát. Utóbbi a miseáldozat folytatása evangéliumi szellemben a Krisztus

tanítása és példaadása szerint. Ezt követni, ezt igaz mélységében magunkévá tenni, minden hit-hű protestánsnak szent kötelessége, tekintet nélkül a ritusra, amely szerint azt a történelmi egyházak keretén belül gyakorolják.

Az istentisztelet központi része a predikáció lett, amely bibliai alapon felépítve, a meggyőzésnek és felvilágosításnak, a politikai és vallási szabadságnak, sőt az új imperium erkölcsi törvényeinek hathatós eszköze lett. Nem a korszakok üres jelszavaival, hanem az élő Istennek beszédével, amelyből merítették mind, ami csak szép és jó, építő és örökre maradandó a protestáns igehirdetésben.

Zwingli beszédeit és a néphez való viszonyát egyik életírója, August Lang, így jellemzi: „Zwingli beszéde jól elrendezett, érthető, telve meleg emberi érzéssel, itt-ott népszerű szólamokkal és közmondásokkal. Itt-ott — amint a helyzet igazolja — gúnnyal és satírával fűszerezve. Az egész gyülekezet nagyrabecsüli az ő munkáját. Nagy örömmel tölt el mindenkit a boldog aranykor, amely ime felvirradt, hogy Krisztus tekintélyét emelje és az evangélium igaz világosságát mindenütt, még a legsötétebb zúgban is elterjessze. Tanaiban az evangeliumot az üdv-tapasztalattal kapcsolja egybe a reformáció értelmé szerint. Azt tanítja ő is, hogy saját erejéből senki se tud eleget tenni az isteni igazság követelményeinek; de Isten éppen azért küldötte el az Ő szent Fiát, hogy megváltson minket. Ez a kegyelmi szózat megnyugtatta háborgó lelkiismeretünket. Nem emberi toldalékok, hanem Istennek a szentírásban történt kijelentése az egyedüli vezérfonál a keresztény tan és élet számára. Ennek a célnak a szolgálatába állítja

Zwingli a maga prédikátori működését...“
Benne Erasmus bölcsesége és Luther biblikus mélysége szép harmoniában találkozik, anélkül, hogy feladná a maga különálló, független reformátori jellegét és sajátosságait.

Zwingli eszméi lassanként útat találtak a közvéleménybe s bár a régi egyház hívei és hivatalosai részéről ott helyben és az úgynevezett ősi kantonokban heves ellenhatást váltottak ki, az eretnekség vádja őt alig érhetette, mert hiszen egész Zürich, a város és a kanton maga, mint egy ember állott melléje s az akkoriban szokásos nyilvános Disputációkon neki nyújtotta a győzelem pálmáját. Egy ilyen kiváló alkalomra fogalmazott 67 *Thesise* (1523.) úgy tekinthető, mint a protestantismus *első* hitvallása, amelyet a Tanács is elfogadott, kihirdetett, és minden alattvalóra nézve kötelezővé tett. Egyszersmind utasította a papokat, hogy „csak azt predikálják, amit az evangéliumból és a szentírás többi részeiből igazolni tudnak“ ...

A gyakorlati megoldás pedig gyors egymásutánban következett. Még ugyanezen évben bevezették a német nyelvű liturgiát a kereszteléseknel. A misét is teljesen átformálták. A következő évben pedig erőszakosan eltávolították a templomokból a képeket és szobrokat, mint oda nem tartozó „bálványokat“, amik a pogányságra emlékeztettek. Sok műkincs ment így veszendőbe, ami a tömegizgalom folytán nem folyt le minden kegyeletsértés nélkül. — Sorra jöttek a zárdák és kolostorok. Ezeket megszüntették és azoknak javait világi kezelésbe véve, a jövedelmet iskolák és kórházak létesítésére és fenntartására használták fel. Rómától végleg elszakadtak.

Ezt azzal pecsételték meg, hogy Nagypénteken és Húsvét napján (1525.) két szín alatt ünnepélyesen kiosztották diakonusok segítségével az úriszentvacsorát az egész gyülekezetnek, ami egykori feljegyzés szerint 3 napon át tartott. Közben imádkoztak és bibliát olvastak. Szóval itt volt az őskeresztény egyház a maga apostoli egyszerűségében. És ott volt bizonyára a Hívek között az Úr Jézus is, közölve velök — kinek-kinek hite és benső meggyőződése szerint, a felbecsülhetetlen lelki áldásokat: „*a saját testét, a saját vérét*“ ...

Ez lett volna az a közös pecsét, amelyről a Mester megösméri az övéit; s mégis az iratváltások hevében a kölcsönös érzékenység ezen a ponton, éppen ebben a mystikus ceremoniális kérdésben, Zwingli és Luther között odáig vitte a dolgot, hogy a két reformátor és az általuk alapított evangéliumi egyházak között az unió érdekében egybehívott Marburgi Colloquium se tudta (1529.) áthidalni az ellentéteket. A két vezér és személyes barátaik és segítőtársaik négy napon át a prot. fejedelmek feszült érdeklődése mellett (X. 1-ig) a marburgi vár lovagtermében mindent megtettek, hogy szép szóval, nyílt argumentummal s itt-ott engedékenységgel a fenyegető szakadást elhárítsák; de sajnos, az ellenfelek magatartásán, amit a vérmérséklet menthet talán némileg, az unióra való törekvés kárba veszett fáradság maradt. Sőt, a reformáció egyházainak örök szégyenére és kárára az ellenfelek, most már mint ellenségek hagyták ott a küzdőteret. Pedig ugyancsak nagy volt a veszély, amely mind a két egyházat a tudatlan néptömegek és megkótyagosodott vezéreik részéről az evangéliumi szabadság téves értel-

mezése folytán fenyegette az anabaptista mozgalomban és a folyton megújuló parasztlázadásokban, amelyeket csak nyers erőszakkal lehetett elfojtani. Miközben, természetesen, az evangéliumi szabadság tisztos jóhírnevéhez is sok folt, szenny és kiontott vér tapadt.

Az Úrvacsora kérdése mind a mai napig ütköző pont maradt a két reformátor hívei és utódai között. Zwingli munkájának folytatója és betetőzője, a genfi reformátor annyiban közeledett a Luther álláspontjához, amely a szent jegyekben a Krisztus jelenlétét erősíti, hogy a hívek szellemi közösségét vallja az úrvacsora-vételnél a főmomentumnak Megváltónkkal, aki értök önmagát feláldozta. Talán-talán, ha Zwingli helyett Kálvin jelenik meg Marburgban, a colloquium másképpen végződhetett volna, s talán-talán az evangéliumi egyház is a maga egységes frontjában nagyobb ellenállást tudott volna kifejteni az ellenreformációval szemben, amely nemsokára Európaszerte megindult.

Így azonban, egymás között is meghasonolva, egymásnak hadat üzenve, hamarosan mutatkoztak a bomlás jelei. S az a körülmény, hogy Zwingli a maga egyházjavító és szervező munkájába politikai motivumokat is kevert, pár év multán keservesen megbosszulta magát, mert az ősi hithez ragaszkodó kantonokkal vívott testvérharcban (1531. október 11.) Kappelnél a csatamezőn maga is elesett. Azt is mondhatnók, hogy hitéért martiromságot szenvedett. Ez a férfias vonás csak annál kedvezőbb színben tünteti fel előttünk, egy késő kor gyermekei előtt, az ő egyéniségét. Nélküle — lehet, hogy a svájci reformáció egészen más irányt ve-

hetett volna. Szomorú sorsában, az utolsó agónia perceiben is, amikor a sebeiben fetrengő vezért ellenségei fölismerték és agyonsújtották, azután pedig testét négyfelé vágva, máglyán elhamvasztották, megnyugtatta érezhette magát Isten és a saját lelkiismerete előtt; mert a reábizottakat hűségesen elvégezte. Sebeket osztott és sebeket kapott; de mindig az Isten országának szent ügye lebegett lelki szemei előtt. Ezt kívánta szolgálni a békés polgári életben és a csatamezőn egyaránt. Azokat a fegyvereket, amelyekkel hadba vonult, kegyelettel őrzik az utókor az egyik svájci múzeumban. Szellemi fegyverei pedig közkincsét képezik az egész protestáns világnak, amely jól tenné, hogyha nem engedné homályba boríttatni az ő vezéri alakját és egyéniségét genfi és wittenbergi hitvallói mellett. Most pedig, hogy ebben az esztendőben az ő hősi halálának 400-ik évfordulója ugyancsak emlékünkebe idézi őt, becsüljük meg benne a küzdő emberbarátot a maga érdeme szerint. Ne utasítsuk el Lutherrel szólva: „Más a mi szellemünk, és más a Tietek!“ Hanem inkább zárjuk szívünkbe az ő tanítását, az ő búcsú szavai gyanánt: „Az igaz keresztény mindig a jót akarja, a lehető legjobbat s kész érte mindent eltűrni. Szóval, tettel, áldozattal segíti embertársait. Mindenkivel szemben nyájas. Okos és előrelátó. Hűséges és szilárd, mint aki nem embereknek kíván tetszeni, hanem egyedül az Istennek.“ Mint epitaphium kissé hosszú volna. Foglaljuk hát egybe abba a jelmondatba, amelyet tegnap délután világgá röpített a Rádió a Citta di Vaticano modern szobájából s amely Szent Péter Piacán arany betűvel ékesít egy pyramist: „*Amor Omnia Vincit.*“